

LOPPURAPORTTI MIINA SILLANPÄÄN SÄÄTIÖLLE

Virve Repo

FM, tohtorikoulutettava

Maantieteen osasto

Turun yliopisto

Väitöskirja: Confined in Space. Limited Spaces in Everyday Life (Tilaan tuomittu. Rajoitetut tilat arkielämässä)

Väitöskirja koostuu neljästä eri artikkelista, jotka tarkastelevat rajoitettuja tiloja eri näkökulmista

1. Rannila, Päivi & Repo, Virve (julkaistu verkossa 24.7.2017). Property and carceral spaces in Christiania, Copenhagen. *Urban Studies*.
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0042098017713447?journalCode=usja#articleShareContainer>
2. Repo, Virve (käsikirjoitus). Spatial control and care in Finnish nursing homes. *Area*.
3. Dementia farm of Reigershoeve as an example of new type of nursing home.
4. Wavering between legal and illegal. Relationships and carceral spaces in psychiatric hospital

Apurahakaudella tehty tutkimus

Apurahakaudellani olen tarkastellut vanhustenhoitoa sekä perinteisessä instituutiomaisessa tilassa että uudenlaisessa hoitoympäristössä (artikkelit 2 ja 3). Tutkimussuunnitelmani mukaisesti olen viimeistellyt perinteisiä vanhainkoteja koskevan artikkelikäsikirjoituksen ja lähettänyt sen arvioitavaksi kansainväliseen julkaisuun, sekä kerännyt aineiston kolmatta artikkelia koskien ja tehnyt siitä alustavan analyysin. Olen myös käynyt Miina Sillanpään Säätiössä esittelemässä suullisesti tutkimusta koskevia tuloksia.

Tutkimuksen tuloksista

Tutkimukseni ensimmäisessä, perinteisiä instituutioita tutkivassa osuudessa kysytään: Miten hoidon ja kontrollin muodot ilmenevät tilallisesti? Miten hoivan ja kontrollin muodot vaikuttavat arkielämässä? Tässä tutkimuksessa näen tilan muotoutuvan paitsi fyysisten raamien, myös sosiaalisen kanssakäymisen, rajoitusten ja lakien kautta. Joissain tapauksissa rajoitukset ovat niin itsestään selviä, että niitä on vaikea huomata ja määrittää, kun taas jotkin tilat on muotoiltu nimenomaan rajoittaviksi. Joka tapauksessa tilalliset käytännöt, säännökset ja rakenteet vaikuttavat ihmisten arkielämään.

Suuri osa vanhainkotien kontrollista on aikaan ja tilaan sidottua. Erilaiset aikataulut määrittävät vanhainkodin asukkaiden sekä työntekijöiden arkea yhtä lailla kuin tiukat säädökset siitä, missä kenelläkin on oikeus liikkua. Hoivaan liittyviä tiloja on vaikea erottaa kontrolloidusta tiloista, sillä esimerkiksi aikataulujen kontrolloiva vaikutus ulottuu myös vapaammin käytössä oleviin tiloihin, kuten yhteisiin oleskelutiloihin, sekä yksityisempiin tiloihin, kuten asukkaiden omiin huoneisiin. Voidaankin sanoa, että asukkaiden tulee sopeutua vanhainkodin arkeen eikä päinvastoin. Varsinkin muistisairaille sopeutuminen laitospäiväryhmään saattaa kuitenkin tuntua haastavalta ja he uskovat usein olevansa jossain muualla: bussiasemalla, risteilyaluksella, koulussa, jopa vankilassa. Tämä aiheuttaa jatkuvaa tarvetta poistua osastolta, jolloin kulkuväylät ulos, kuten ovet ja hissit on jouduttu suojaamaan joko numerokodeilla tai erityisillä lukoilla.

Keskeinen seikka liikkumisen rajoittamisessa on turvallisuus. Lukot estävät asukkaita eksymästä, mutta portaat ja hissit aiheuttavat myös potentiaalisen fyysisen loukkaantumisen riskin. Olisikin hyvä ottaa huomioon tällaiset seikat jo vanhusasumispalveluja suunniteltaessa, jotta vapaampi liikkuvuus olisi mahdollista. Tutkimuksessani havaitsin myös, että laitospäiväryhmässä ympäristössä asukkaat usein taantuvat nopeasti. Niin sanottu laitostuminen ei kuitenkaan koske pelkästään asukkaita. Hyvin byrokraattisessa ja institutionaalisessa ilmapiirissä myös henkilökunta päätyy hoitamaan pelkästään päivärutiineja, jolloin muu hoito, kuten virkistystoiminta jää vähemmälle. Myös henkilökunnan motivointiin ja työssä jaksamiseen tulisi kiinnittää huomiota. Henkilökunnan asenne on kuitenkin ratkaisevassa osassa siinä, millaiseksi arki vanhainkodeissa muodostuu, varsinkin liikuntarajoitteisten asukkaiden kohdalla. Liikuntarajoitteisten asukkaiden arki on täysin ulkopuolisista, käytännössä hoitohenkilökunnasta riippuvaa.

Hoitajamitoituksesta on puhuttu paljon Suomessa. Valviran (2016) tutkimuksen mukaan liian vähäinen määrä henkilökuntaa lisää kaltoinkohtelun riskiä ympärivuorokautisissa hoitolaitoksissa. Kunnallisissa hoitolaitoksissa resurssit ovat riippuvaisia poliittisesta päätöksenteosta. Näin ollen myös vanhusten kokema kaltoinkohtelu on poliittista. Jos hoitajamitoituksen lisäämiseen ei ole resursseja, on syytä pohtia muita rakenteellisia ratkaisuja, kuten pienempiä yksiköjä tai työvuorojen uudelleenjärjestelyjä.

Reigershoeven dementiafarmi

Tutkimukseni toisessa, uudenlaisia hoitoympäristöjä tarkastelevassa osuudessa kysyn Hollannin esimerkin kautta: Miten tilalliset käytännöt vaikuttavat vanhusten hyvinvointiin? Mitkä ovat rajoitetun tilan mahdollisuudet toimia kodinomaisena ympäristönä? Aineisto kerättiin Heemskerkin kaupungissa sijaitsevalta Reigershoeven dementiafarmilta helmikuussa 2017. Pääosan aineistosta keräsin havainnoivan osallistumisen kautta kahden viikon aikana, jonka asuin farmilla. Havainnoivaan osallistumiseen kuului farmin askareisiin, kuten vaate- ja ruokahuoltoon sekä erilaisiin aktiviteetteihin osallistuminen. Koin havainnoivan osallistumisen parhaaksi tavaksi kerätä aineistoa, sillä läheskään kaikkien asukkaiden kanssa ei ollut yhteistä kieltä, eivätkä kaikki pystyneet ilmaisemaan itseään sanallisesti. Lisäksi olen haastatellut farmin johtajia ja käyttänyt heiltä saamiani dokumentteja aineiston tueksi. Kuten aiemmin mainitsin, tämän apurahakauden aikana olen tehnyt aineistosta vasta alustavan analyysin ja varsinaisen artikkelikäsikirjoituksen viimeistelen myöhemmin tänä vuonna.

Reigershoeven farmi on tarkoitettu ympärivuorokautista hoitoa tarvitseville muistisairaille. Farmi on valtion tukema, joten kenellä tahansa on tuloista riippumatta mahdollisuus hakea hoitopaikkaa farmilta, kunhan ympärivuorokautisen hoidon tarve täyttyy. Tällä hetkellä farmilla asuu jatkuvassa hoidossa 27 asukasta, lisäksi farmilla järjestetään päivätoimintaa kotona asuville vanhuksille, sekä tehdään yhteistyötä nuorten mielenterveyskuntoutujien kanssa. Farmilla on 47 osa-aikaista hoitotyöntekijää. Eläinten ja piha-alueen hoito on suurimmaksi osaksi vapaaehtoisten vastuulla, lisäksi vapaaehtoiset järjestävät erilaisia aktiviteetteja tai käyvät pitämässä vanhuksille muuten seuraa. Vapaaehtoisia on reservissä 70, mutta havaintojeni mukaan noin 20 aktiivista käy farmilla viikoittain.

Reigershoeve sijaitsee noin kahden kilometrin päässä kaupungin keskustasta ja käsittää hehtaarin alueen, jolle sijoittuu vanhusten asunnot, virkistystoimintaan tarkoitettu rakennus,

erilaisia toiminnallisia ulkotiloja, kasvihuone, kasvimaa, sekä aitaukset farmin eläimille. Alue on aidattu, sisään ja ulos päästämiseen pitää tietää portin numerolukon koodi. Alueella on kiinnitetty erityistä huomiota esteettömyyteen ja vanhusten vapaaseen liikkumiseen alueen sisällä. Noin 6-7 asukasta muodostavat yhden ”talon”, jossa on yhteinen olohuone, keittiö ja ns. kylpylähuone. Asukkaat asuvat kaikki yhdessä tasossa ja jokaisesta huoneesta pääsee vapaasti sekä pihalle että yhteiseen olohuoneeseen. Kaksikerroksisten rakennusten yläkerrat ovat toimistokäytössä tai niihin on rakennettu huoneita omaisten käyttöön. Noin kymmenen asukkaan huoneen ulkopuolella on liiketunnistin, joka ilmoittaa hoitajan puheliemeen, jos kyseinen asukas lähtee huoneestaan ulos. Lisäksi kahdella asukkaalla on henkilökohtainen gps-laite. Näistä asukkaista toinen tietää portin numerokoodin ja saa poistua farmin alueelta halutessaan. Lisäksi asukkaita viedään mahdollisuuksien mukaan kaupungin keskustan markkinoille ja muihin tapahtumiin, sekä ostoksille. Asukkaiden elintapoja ei juuri ole pyritty kontrolloimaan siinä määrin, kuin se ei haittaa elämää Reigershoevessa. Esimerkiksi ruokailu- tai tupakointitottumuksia ei pyritä muuttamaan. Varsinaisia vierailuajkoja ei ole, vaan omaiset saavat tulla ja mennä vapaasti, sekä käyttää esimerkiksi keittiötä mielensä mukaan.

Rakennusten väliin jäävä sisäpiha, eli varsinainen farmialue, on asukkaille hyvin merkityksellinen. Monet haluavat istua tai liikkua ulkona aina kun se on säiden puolesta mahdollista. Myös pyörätuoleissa istuvat asukkaat tuodaan lämpimien vilttien kanssa ulos auringonpaisteeseen. Havaintojeni mukaan alue on tarpeeksi pieni ja avara, jotta siellä ei eksy, mutta tarpeeksi suuri, jotta se ei aiheuta suljetuksi tulemisen tunnetta. Osalle asukkaista eläimet tuovat oman merkityksensä asumiseen. Alueella on muun muassa vuohia, lampaita, aasi, kaksi ponia, minipossuja, kaneja, kanoja ja ankoja. Hoitajien kanssa tai yksin tapahtunut eläinten ruokinta näytti vaikuttavan myönteisesti asukkaan mielialaan. Oma havainnointijaksoni sijoittui helmikuuhun, jolloin kasvimaa ei ollut vielä täydessä käytössä, mutta haastattelujen mukaan myös kasvimaalla puuhastelu vaikuttaa hyvin myönteisesti asukkaisiin. Kasveja on sijoitettu myös korkeampien lavojen päälle, jotta pyörätuolissa istuvat voivat osallistua kasvien hoitoon. Näkemykseni mukaan farmimainen ympäristö sekä rento ja salliva ilmapiiri vaikuttaa myönteisesti myös sekä omaisiin, vapaaehtoiisiin ja henkilökuntaan.

Lopuksi

Tässä raportissa on kerrottu tutkimuksesta koskien suomalaisia, kunnallisia vanhainkoteja, sekä Hollannissa sijaitsevasta dementiakodista. Tutkimuksen itseasiällisena tarkoituksena

ei ole verrata näitä asumismuotoja keskenään. Joitakin päätelmiä voidaan kuitenkin tehdä näitä kahta asumismuotoa toisiinsa peilattaessa.

Vapaa liikkuvuus sekä ulkona että sisätiloissa tuntuu helpottavan muistisairaiden ahdistusta ja vähentää lukittuna olemisen tunnetta. Myös kasvien ja eläinten kanssa askaroiminen tuntuu parantavan vanhusten hyvinvointia arjessa. Pelkkien puitteiden muuttaminen ei kuitenkaan välttämättä riitä. Yksi tärkeimmistä seikoista on asenne vanhustenhoitoa kohtaan. Viime kädessä varsinkin liikuntarajoitteisten ja -kyvyttömiä vanhusten arki on hyvin paljon riippuvainen henkilökunnan motivaatiosta tuoda erilaisia toimintoja vanhuksen ulottuville ja lieventää laitospaikkaa. Eräs keino tähän olisi pienempien yksiköiden muodostaminen, jolloin myös hoitajien kuormitus helpottuisi. Tämä vaatisi kuitenkin rakenteellisia muutoksia, joiden saavuttaminen ei tapahdu yhdessä yössä. Sekä vanhustenhoito että asenne hoitotyötä kohtaan muuttuvat kuitenkin koko ajan ja tiedostetaan myös perushoidon lisäksi tapahtuvan muun toiminnan merkitykset vanhuksen hyvinvointiin.

Ehkä näkyvin ero Suomessa tutkimieni laitosten sekä Hollannin farmin välillä oli asenne omatoimisuutta ja turvallisuutta kohtaan. Suomessa yleistä, turvallisuuteen vetoavaa, varmuuden vuoksi kontrollointia ei Reigershoeven farmilla juurikaan ole vaan asioihin reagoidaan tarpeen mukaan. Reigershoevenissä on pyritty hyvin kodinomaiseen tunnelmaan, joka on saavutettu muun muassa vapaalla liikkuvuudella, omien tapojen säilyttämisellä ja omaisten vapailla vierailumahdollisuuksilla.

Lähteet:

Valvira 2016 Vanhusten kaltoinkohtelulla on monia muotoja – työyksikön avoin ilmapiiri helpottaa kaltoinkohteluun puuttumista (<http://www.valvira.fi/-/vanhusten-kaltoinkohtelulla-on-monia-muotoja-tyoyksikon-avoin-ilmapiiri-helpottaa-kaltoinkohteluun-puuttumista>) accessed 20 June 2016

Kiitokset:

Kiitän Miina Sillanpään Säätiötä sekä Turun yliopiston maantieteen osastoa tutkimukseni rahoittamisesta.